

AZ EURÓPAI PARLAMENT SZEREPE A SZUBNACIONÁLIS ÉRDEKEK KÉPVISELETÉBEN*

Brucker Balázs

(KRTK Regionális Kutatások Intézete)

*A tanulmány beérkezett: 2021. augusztus 7., opponálás: 2021. augusztus 25. – szeptember 30.,
véglegesítve: 2021. november 10.*

ÖSSZEFOGLALÓ

A szubnacionális érdekek uniós képviselete kapcsán jelentős mennyiségű szakirodalom áll a rendelkezésünkre. Ugyanakkor kevés azon cikkek száma, amelyek az Európai Parlamentnek a szubnacionális érdekek megjelenítésében betöltött szerepét elemeznék. Pedig az EP is számos olyan formális, szemi-formális és informális fórummal rendelkezik, amelyek szerepet játszhatnak a szubnacionális szinten jelentkező érdekek képviseletében. Elemzésemben arra keresem a választ, hogy az Európai Parlament képes-e arra, hogy a szubnacionális érdekeket megjelenítse az EU döntéshozatalában.

Kulcsszavak: Európai Unió ■ Európai Parlament ■ szubnacionális szint ■ érdekérvényesítés ■ közös munkacsoportok

Az Európai Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa által 2016-ban közzétett tanulmány szerint a „regionális és helyi önkormányzatok [...] felelősek az uniós politika és jogszabályok 70%-ának végrehajtásáért” (Council of European Municipalities and Regions, 2016). Következésképpen nem mellékes kérdés, hogy az uniós intézményekben milyen lehetőség van a szubnacionális szinten jelentkező igények és problémák becsatornázására az uniós döntéshozatalba.

Az európai uniós érdekérvényesítés kérdése hangsúlyosan jelen van mind a magyar (Kéglér, 2004; 2006; Feledy, 2010; Simon, 2009; Topolánszky, 2009; Török, 2016; Fóris, 2020), mind pedig a nemzetközi (Beyers, 2004; Eising, 2008; Simon, 2009; Berkhout–Lovery, 2011; Simon, 2014; Farrand, 2015; Kluger Dionigi, 2016; Ripoll Servent, 2018; Dinan, 2021) szakirodalomban. Ezek a művek az EU-s érdekérvényesítés jelenségét elemzik, kiemelt hangsúlyt fek-

* A 132294. számú *Kormányzati kihívások periférikus térségekben* projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a K pályázati program finanszírozásában valósult meg.

tetve az unió három fő intézményében, a Tanácsban, a Bizottságban és az Európai Parlamentben (EP) folyó érdekérvényesítésre. Számos olyan tudományos igényű írás is megjelent, amelyek a szubnacionális, azaz a települési és területi szintet érintő érdekeknek az EU-s döntéshozatalba való becsatornázását elemzik (Pasquier, 2002; Simon, 2007; Högenauer, 2015; Trobbiani, 2016; Rodriguez-Pose–Courty, 2018, Zöld-Nagy, 2021). Ezen írások közös pontja, hogy a szubnacionális érdekek érvényesítésnek elemzésekor az EU helyi és regionális képviselőinek közgyűléseként működő Régiók Bizottságának és/vagy a brüsszeli székhelyű területi érdekérvényesítéssel foglalkozó érdekcsoportoknak, az ún. *eurogroup*-oknak a tevékenységére helyezik a hangsúlyt, míg az EP-nek a szubnacionális érdekek megjelenítésében betöltött szerepe szinte teljesen elkerüli a kutatók figyelmét. Ez alól Olivier Costa 1999-es, rövid – mindössze 7 oldal – terjedelmű írása (Costa, 1999), valamint 2005-ös, jóval alaposabb – 34 oldalas elemzése (Costa, 2005) jelenti a kivételt. Ugyanakkor egyrészt ezen, francia nyelven közzétett tanulmányok még csak a „Lisszabon előtti” 15 tagú Uniót – azaz a közép-kelet-európai bővítést megelőző helyzetet – elemzik és az elmúlt közel 16 évben a szubnacionális érdekek EP-n belüli érvényesítéséről egyáltalán nem jelent meg tudományos írás sem magyar, sem pedig az EU-s szakirodalom szempontjából meghatározó nyelveken. A magyar szerzők közül pedig mindmáig Simon Zoltán az egyetlen, aki 2007-es tanulmányában néhány bekezdés erejéig kitért az EP-nek a regionális érdekek megjelenítésében játszott szerepére is (Simon, 2007).

Az EP és a szubnacionális szint kérdésköre közötti kapcsolatot érintő szakirodalom hiánya már csak azért is nehezen értelmezhető, mert az EP mára a legtöbb kérdésben a tanáccsal egyenjogú uniós intézménnyé vált, illetve több olyan testülettel is rendelkezik, amely lehetőséget biztosít a szubnacionális szinten jelentkező érdekek megjelenítésére.

Elemzésemben arra keresem a választ, hogy az Európai Parlamentnek (amelynek – az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) értelmében – a fő feladata, hogy a tagállami érdekeket megjelenítő Tanács és az uniós érdekeket megtestesítő Bizottság mellett „a polgárok közvetlen képviseletét” ellássa), melyek azok a fórumai, amelyek lehetővé teszik a szubnacionális érdekek megjelenítését az EU döntéshozatalában. Hipotézisem szerint, bár az EP-választások rendszere nem segíti elő a szubnacionális szinten jelentkező problémák becsatornázását, a Parlamentnek számos olyan fóruma van, amely felléphet a települési és területi önkormányzati szintű kérdések képviselete érdekében, így ezen érdekeknek az uniós döntéshozatalba való becsatornázásában az EP szerepe sem hagyható figyelmen kívül.

A kérdés megválaszolásához az EP-képviselők tevékenységét, valamint az intézmény legfőbb platformjait, a parlamenti szaktanácsok, a politikai csoportok, valamint a – mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalomban kézzelfogható ismert – közös munkacsoportok és informális munkacsoportok tevé-

kenységét vizsgálom. Tanulmányomban a parlamenti dokumentumok elemzését EP-képviselőkkel és kabinetfőnökeikkel, illetve más uniós aktorokkal 2020 novembere és 2021 augusztusa között készített félstrukturált interjúk egészítik ki. Bár az interjúk készítése során fontos szempont volt, hogy – mind a politikai irányultságot, mind az EP-választáson alkalmazott választókerületi rendszert, mind pedig az adott tagállam államszerkezetét tekintve – a lehető legszélesebb körből válasszam ki interjúalanyaimat, az interjú adó személyek köre nem tekinthető reprezentatívnak, mivel a megkeresettek csupán 10%-a vállalta a válaszadást. Ennek ellenére fontosnak tartom az elkészített interjúk szerepeltetését a tanulmányban, mivel a beszélgetés közben elhangzottak is alátámasztják a dokumentumelemzés eredményeit.

Tanulmányom első részében a többszintű kormányzás (*multi-level governance*) elméletével kapcsolatos megközelítéseket vizsgálom, majd ezt követően a szubnacionális érdekek érvényesítésének uniós elméletét mutatom be. A harmadik fejezetben a területi érdekek jelenlétét vizsgálom az EP-ben, különös tekintettel az EP-választásokra és az EP-képviselői munkára, illetve a Parlament hivatalos (politikai csoportok, szaktanácsok), félhivatalos (közös munkacsoportok) és nem hivatalos (informális munkacsoportok) testületeinek tevékenységére.

A TÖBBSZINTŰ KORMÁNYZÁSSAL KAPCSOLATOS ELMÉLETEK

A többszintű kormányzás mint az EU működését magyarázó kategória a múlt század 80-as éveinek utolsó harmadában jelent meg, amikor egyértelművé vált a szubnacionális szintek – tartományok és régiók – igénye a közösségi döntések befolyásolására. A gazdasági és monetáris unió révén olyan új szakpolitikák kerültek a közösségi befolyás alá, amelyek korábban többnyire a szubnacionális szint kompetenciáinak számítottak: így például a transzeurópai hálózatok kiépítése, a környezetvédelem, a vidékfejlesztés és a szakképzés (Tuka, 2009: 38.). Ezzel párhuzamosan a 80-as évek végére megerősödtek a szubnacionális szintek döntéshozói, akik azzal szembesültek, hogy az integráció keretében olyan területek vonatkozásában is születnek uniós szintű rendeletek és irányelvek, amelyek az ő kompetenciáikat is érintik. Következésképpen a szubnacionális aktorok részéről is egyre markánsabban megjelent annak szándéka, hogy érdekeik megjelenjenek a közösségi döntéshozatalban. Ezzel egyidejűleg a szupranacionális uniós intézmények is egyre inkább rákényszerültek a különféle érdekeket megjelenítő csoportokkal – köztük az önkormányzatokkal – való együttműködésre. Ez az együttműködési igény két közösségi szintű „deficitre”, nevezetesen a menedzsmentdeficitre és a demokráciadeficitre vezethető vissza:

(1) Az uniós kompetenciák bővülése nem csupán lehetőségeket jelentett, hanem jelentős terheket is rótt a nemzetek feletti intézményekre. 2015-ös adat szerint míg az uniós hivatalnokok száma 46 356 volt (Official Journal, 2016), addig az 1,1 millió lakosú Birmingham városi tanácsa 2015-ben 33 477 munkavállalót foglalkoztatott (The Conversation, 2016). Az uniós intézmények humán erőforrásának korlátozott voltán alapuló jelenség a menedzsmentdeficit (Trobiani, 2016: 13–14.).

(2) Másrészt az 1990-es években az integrációs folyamat erősödő politikai aspektusai ráirányították a figyelmet a demokráciadeficit jelenségére. A demokráciadeficit vagy más kifejezéssel demokratikus deficit az EU azon sajátosságára utal, hogy az uniós intézmények és a döntéshozatali folyamatok nem rendelkeznek demokratikus legitimitációval és túlzott bonyolultságuk miatt megközelíthetetlennek tűnnek a hétköznapi emberek számára (Follesdal–Hix, 2006: 534. és 536.)

A többszintű kormányzási modell értelmében az EU-ban új politikaalakítási folyamat alakult ki, amelyben a központi kormányzatok elveszítették döntéshozatali monopóliumukat. A döntéshozatal felelősségében az uniós intézmények a közép- és helyi szintű aktorokkal osztoznak (Koller–Arató, 2020: 14.). Ebben a kapcsolatrendszerben az EU-s intézmények és – különösen a föderatív berendezkedésű vagy regionalizált államokban – a tartományok és régiók együttműködése kiemelt fontosságú, ugyanis az uniós intézmények ezen szubnacionális aktorok kiemelt partnerei (szövetségesei) lehetnek a nemzeti kormányok szándékainak egyensúlyozására (Simon, 2007: 141.).

A többszintű kormányzás elméletének ellenpólusaként említhető a kormányközi modell (intergovernmentalizmus). A megközelítés hívei szerint az EU-ban a kormányok maradtak a legfontosabb aktorok, a döntések pedig az általuk megkötött alkuk eredménye. Következésképpen a nemzeti szint alatti szereplők befolyása az uniós szintű döntéseket illetően csupán marginálisnak tekinthető (Trón, 2005: 163.). Ha tudnak is hatást gyakorolni a döntéshozatalra, erre csak a tagállami kormányok befolyásolásán keresztül képesek. Ezen képességük azonban függ az adott államszerkezettől is (Pálné, 1999: 72–73.). Ez azt jelenti, hogy a szövetségi (Ausztria, Belgium, Németország) és a regionalizált (Olaszország, Spanyolország) államok középszintű kormányzati szereplői hatékonyabban tudják érdekeiket becsatornázni az uniós döntéshozatalba, mint a centralizált vagy decentralizált unitárius államok. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy egyes speciális jogállású régiók (pl. Korzika) még az unitárius államok esetében is képesek lehetnek arra, hogy érdekeiket hatékonyabban érvényesítsék.

Az utóbbi másfél évtizedben az Unió tagállamaiban végbemenő változások alapján sem a többszintű kormányzás elmélete, sem pedig az intergovernmentalizmus modellje nem alkalmas önmagában arra, hogy az uniós szinten végbemenő folyamatokat leírja. Egyrészt napjaink folyamata a regionális szint befolyásának – talán időszakos – visszaszorulása. Másrészt az európai alkot-

mány franciaországi és hollandiai népszavazási kudarca, illetve az utóbbi évtizedben egyre gyakoribbá váló kelet-közép-európai vétó a Tanács ülésein rámutatott arra, hogy a szupranacionális intézményekkel szemben ma is a nemzeti szint a meghatározó.

A szubnacionális szint marginalizálódására reflektált Balázs Péter, egykori uniós biztos megállapítása, aki már 2008-ban egy interjúban kétszintű kormányzásról beszélt (Balázs, 2008). A többszintű kormányzás túlhaladottságát hirdeti Paul Stephenson is, kiemelve, hogy az Unióban a kormányzás feladatai a nemzeti és az uniós szint között oszlanak meg (Stephenson, 2013).

Következésképpen a legtöbb esetben a kétszintű kormányzás elnevezés pontosabban tükrözi az uniós kormányzást. Ugyanakkor a föderatív berendezkedésű és regionalizált tagállamokban a tartományok és a jogalkotási hatáskörrel rendelkező régiók, különösen a Maastrichti Szerződés indukálta változások következtében, amelyek révén a Tanács ülésein regionális miniszterek is felszólalhatnak és szavazhatnak tagállamuk nevében (Greenwood, 2003: 234.), jelentős – a közigazgatási régiókéét messze meghaladó mértékű – befolyással rendelkeznek az uniós döntéshozatalra, ezért az esetükben a többszintű kormányzás modellje helytálló. Így az EU politikai rendszere két párhuzamos modellel írható le:

- a föderatív berendezkedésű és regionalizált államok esetében a többszintű kormányzási modell, míg
- az unitárius államokra a kétszintű kormányzási modell helytállóbb.

Ugyanakkor a kétszintű kormányzási modell sem tagadja a szubnacionális érdekek megjelenítésének lehetőségét az uniós döntéshozatalban.

A SZUBNACIONÁLIS ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉS PRIORITÁSAI ÉS CSATORNÁI

Az egyes szerzők véleménye megoszlik azzal kapcsolatban, hogy melyek a szubnacionális aktorok fő prioritásai a brüsszeli térben. Míg Goergen, a brüsszeli régió uniós képviselőjének vezetője szerint a régiók egyrészt befolyásolni akarják a regionális politika forrásainak elosztását, másrészt pedig demonstrálni kívánják, hogy az európai politika közvetlen hatással van rájuk (Goergen, 2006: 30.), addig Ansell szerint az uniós intézményekkel való kétirányú információcsere és a Bizottsággal való kapcsolat révén az európai térben való legitimitáció keresése a meghatározó (Ansell, 1997: 359.).

A szubnacionális érdektörökvések egyszerre több csatornán jelennek meg, és az esetek többségében egymással párhuzamosan. Ezek közül a következők a legjelentősebbek:

- a brüsszeli szubnacionális képviselői irodák,
- az európai érdekszövetségek és hálózatok,
- a Régiók Bizottsága,

- a „nemzeti út”,
- a „brüsszeli stratégia” (Simon, 2007).

A brüsszeli szubnacionális képviseleti irodák

Több szerző szerint a brüsszeli szubnacionális képviseleti irodák működése elengedhetetlen feltétele a nemzeti szint alatt jelentkező érdekek EU-s döntéshozatalba való becsatornázásának (Simon, 2007: 156.; Trobbiani, 2016: 23.). Goergen véleménye szerint a szubnacionális képviseleti irodákat három cél vezérli: az EU-s intézmények megbízható partnerévé kívánnak válni, befolyásolni kívánják az uniós regionális politika pénzügyi forrásainak az elosztását, valamint elő kívánják segíteni régiójuk vagy városuk részvételét az EU által társfinanszírozott programokban (Goergen, 2006: 146.). Ennek érdekében kiemelt feladatuk a kétoldalú információcsere biztosítása, a kapcsolati háló kiépítése, a régiójuk vagy városuk képviselése, illetve az uniós döntések befolyásolása (Huysseune–Jans, 2005: 46.; Trobbiani, 2016: 22–23; Rodriguez–Courtly, 2018: 204–205.).

Az európai regionális érdekszövetségek és hálózatok

A szubnacionális érdekérvényesítés további fontos csatornáját jelentik az európai regionális érdekszövetségek és hálózatok (pl. Európai Régiók Gyűlése, Eurocities stb.). Térnyerésükhöz jelentős mértékben hozzájárult, hogy a Bizottság kiemelt partnereinek tekinti a számos szubnacionális szereplőt tömörítő európai ernyőszervezeteket. E regionális érdekszövetségek pozitívuma, hogy mivel széles kapcsolati hálóval rendelkeznek, igyekeznek megtalálni és összekapcsolni a partnereket az anyarégióban és az uniós térben. Emellett jól ismerik az uniós döntéshozatal sajátosságait, így megfelelő szakmai támogatást tudnak nyújtani a tagszervezeteknek. Legfőbb hátrányuk ugyanakkor a sokféleségükben rejlik: az eltérő érdekek és politikai kultúrák következményeképpen az ernyőszervezetek tagjaik számára gyakran csak a legkisebb közös nevezőt képesek megjeleníteni az uniós döntéshozatalban.

A Régiók Bizottsága

A Régiók Bizottsága az EU tagállamainak regionális és helyi hatóságait képviselő konzultatív szerv. A Bizottságnak, a Tanácsnak és az EP-nek konzultálnia kell a Régiók Bizottságával a helyi és regionális önkormányzatokat érintő és az EUMSZ-ben meghatározott témákban (pl. oktatás, kultúra, közegészségügy, transzeurópai hálózatok, távközlés, gazdasági és társadalmi kohézió stb.).

A „nemzeti út”

A nemzeti út azt jelenti, hogy az érdekek érvényesítésére törekvő szubnacionális egységek a kormányzati szervekkel és intézményekkel, illetve az adott tagállam állandó képviseletével kialakított kapcsolatok révén próbálják meg a Tanácsban kifejezésre jutó nemzeti álláspontot befolyásolni. Az integráció első szakaszában, a Tanács döntéshozatali monopóliuma miatt, a „nemzeti út” a szubnacionális érdekérvényesítés szinte kizárólagos csatornáját jelentette. Mára azonban a „nemzeti út” és a „brüsszeli stratégia” kombinációja került előtérbe. A múlt század '80-as éveinek második felében – a Közösség kompetencia-bővülése miatt – hangsúlyosabbá való szubnacionális érdekérvényesítés első szakaszában a brüsszeli szubnacionális képviseleti irodák, a belga fővárosban található képviselések mindenképp az adott tagállam állandó képviseletével igyekeztek kapcsolatokat kiépíteni (Simon, 2007: 151.).

A szubnacionális érdekérvényesítés második szakaszában – különösen a jogalkotási hatáskörrel rendelkező régiók – immár nem csupán a hivatalos tagállami álláspontot igyekeznek befolyásolni, hanem helyet követelnek a közösségi tárgyalóasztalnál, hiszen a Maastrichti Szerződés 146. cikke – jelenleg az EUMSZ 16. cikkének (2) bekezdése – lehetővé tette a tartományi és regionális miniszterek számára, hogy – amennyiben tagállamuktól erre felhatalmazást kapnak – részt vehessenek a Tanács ülésein, azon felszólalhassanak és – adott esetben – szavazhassanak is tagállamuk nevében. Ugyanígy a tanácsi és a bizottsági munkacsoportok ülésein is részt vehetnek (Hooghe–Marks, 2000: 83., De Winter, 2001: 5.). Ugyanakkor Hooghe és Marks rámutattak arra, hogy ezzel a felhatalmazással elsősorban Németország és Ausztria tartományai, illetve a belga és spanyol régiók, valamint az 1999-es devolúciós törvény óta a skót regionális kormány tud élni. Az olasz régiók 1994-ben kaptak felhatalmazást arra vonatkozóan, hogy részt vegyenek a Tanács és a Bizottság előkészítő ülésein, de a Tanácsban való szavazást az olasz kormány nem tette lehetővé a számukra (Hooghe–Marks, 2000: 83.).

Ennek gyakorlati megvalósulása tagállamonként eltérő. Belgium esetében ezt az 1994. március 8-i Együttműködési megállapodás a föderatív állam, a nyelvi közösségek és a régiók között című dokumentum szabályozza, amelynek értelmében bizonyos kérdések (pl. külpolitika, igazságszolgáltatás, gazdaság, pénzügy, migráció, telekommunikáció stb.) állami hatáskörbe tartoznak, míg a nyelvi közösségek (francia, flamand, német) kompetenciája a nyelvvel, kultúrával, sporttal, egészségüggyel összefüggő kérdésekre, a régióké (Vallónia, Flandria, Brüsszel főváros) pedig a foglalkoztatás, mezőgazdaság, közlekedés, energia és környezetvédelem kérdésére terjed ki. Az egyes régiók és nyelvi közösségek – rotációs rendszerben – fél évig képviselik Belgiumot a Tanács ülésein. Ugyanakkor a képviselést ellátó regionális miniszterek kötelesek a belga régiók koordinációs ülésén kialakított közös álláspontot képviselni.

selni. A Mezőgazdasági és Halászati Tanács ülésein – az ország földrajzi helyzetéből fakadóan – mindig flamand miniszter látja el Belgium képviselőjét.¹

A „brüsszeli stratégia”

A „brüsszeli stratégia”² lényege, hogy az érdekeik érvényesítésére törekvő szubnacionális aktorok a szupranacionális uniós intézményekbe – elsősorban a Bizottságba és az EP-be – próbálják meg érdekeiket becsatornázni.

A Bizottság kiemelt szerepet játszik a „brüsszeli stratégiában”, hiszen – formálisan – az egyetlen olyan uniós intézmény, amely jogalkotást kezdeményezhet. Bár itt rögtön meg kell jegyeznünk, hogy a lisszaboni szerződéssel megerősített maastrichti szerződés lehetővé tette az EU Tanácsa és az EP számára, hogy javaslat előterjesztésére kérje fel a Bizottságot. Másrészt az uniós jogalkotási rendszer sajátossága miatt, ha egy javaslat elhagyta a Bizottságot, a befolyás lehetősége jelentős mértékben csökken, mivel a döntéshozatali folyamat későbbi – tanácsi, parlamenti stb. – szakaszában a véleményformálás helyett már kiforrott álláspontokat kell megváltoztatni (Kéglér, 2006: 41.). Nem meglepő tehát, hogy a Bizottság a területi kormányzati szereplők számára is az érdekérvényesítés fontos csatornáját jelenti.

A „brüsszeli stratégia” szempontjából a másik meghatározó intézmény pedig az Európai Parlament.

A SZUBNACIONÁLIS ÉRDEKEK ÉRVÉNYESÍTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI AZ EURÓPAI PARLAMENTBEN

Bár a Parlamentnek a szerződésekben nem nevesített feladata a települési és területi önkormányzatok szintjén jelentkező érdekek becsatornázása az uniós döntéshozatalba, a „polgárok közvetlen képviselőjét” ellátni hivatott EP természetes szövetségese az uniós polgárokhoz közelebb elhelyezkedő szubnacionális szintnek. Ezáltal az EP-nek a közvetlen választás által biztosított demokratikus legitimitációja még hangsúlyosabbá válik.

Az európai parlamenti választások és az EP-képviselőség

Noha az alapító szerződések kimondták, hogy az EP képviselőit kezdetben a nemzeti parlamentek nevezik ki, arról is megállapodás született, hogy a választás később az általános, közvetlen választójog alapján fog történni. Az első közvetlen választásra végül több mint negyedszázaddal az első európai parlamenti közgyűlés megalakulását követően, 1979 júniusában került sor.

A választási okmány értelmében az EP-választásoknak arányos képviselőten kell alapulniuk. Nincs azonban közös szabály a választókerületek kijelöléséről. Bár a választáson a legtöbb tagállam egyetlen választókerületet alkot, és így egyetlen országos listára lehet szavazni, négy tagállamban (Belgium, Írország, Lengyelország, Olaszország³) azonban az ország területét több választókerületre osztották. Ezekben az országokban a választópolgárok területi alapú listákra szavazhatnak.

A választási körzetek felosztása alapján megállapíthatjuk, hogy Belgium nyelvi-etnikai alapú föderális berendezkedése az EP választási rendszerben is tetten érhető. Az országot négy körzetre osztották, és a flamand, a vallon, a német nyelvi közösség és a kétnyelvű Brüsszel alkot egy-egy választási körzetet. Olaszországban öt választókerület (Észak-Kelet-Olaszország, Észak-Nyugat-Olaszország, Közép-Olaszország, Dél-Olaszország, szigetek [Szicília, Szardínia]) található, ami – a belga etnikai alapú megközelítéssel szemben – elsősorban eltérő gazdasági-fejlettségi szinten álló körzeteket jelent. A 2019-es választási eredmények azt mutatják, hogy szinte mindegyik választókerületben ugyanaz az öt párt (Movimento 5 Stelle, Lega, Partito Democratico, Forza Italia, Fratelli d'Italia) jutott mandátumhoz. Az észak-kelet-olaszországi körzetben azonban a Forza Italia helyett az etnikai alapú Südtiroler Volkspartei jutott mandátumhoz. Az sem meglepő, hogy a fejlettebb észak-olasz régiók érdekeinek képviselőivel kampányoló Lega Észak- és Közép-Olaszországban jobb eredményt ért el, mint a déli területeken. Írország korábban négy, 2014-től azonban csak három választókerületet (Midlands–North–West, Dublin, South) alkot. Az EP-választáson az ír sziget egyesítésének programját zászlajára tűző és a határmenti régiók és az Észak-Írország közötti kapcsolatok helyreállítása érdekében tevékenykedő *Sinn Féin* csak Midlands–North–West körzetben szerzett mandátumot.⁴ Lengyelország pedig tizenhárom választási körzetre lett felosztva. E körzetek helyenként követik a régióhatárokat, bár néhány esetben két vajdaság együttesen alkot egy választókerületet.

A Spanyolországot alkotó nemzetek nem tudták elérni, hogy a központi kormány hozzájáruljon a regionális választókerületek bevezetéséhez (Costa, 1999: 14.), ugyanis Madrid a spanyol tartományok történelmi-tradicionális helyzete miatt a spanyol államiság egységét erősítő országos lista alkalmazását támogatta (Fábián, 2005: 67.). Erre válaszul a különböző etnikai alapú regionális pártok úgy döntöttek, hogy a szavazóik regionális koncentrációjából adódó hátrányok leküzdése érdekében az 1987-es időközi EP-választásra⁵ széles körű technikai választási koalíciókat hoznak létre. A regionális pártok technikai választási koalíciója ekkortól kezdve „hagyománnyá” vált. A legutóbbi, 2019-es választáson 12 regionális spanyol párt indult az Európai Szolidaritás Koalíciója (CEUS) nevű választási pártszövetség részeként, míg az Ahóra Repúblicas nevű elszakadspárti választási szövetséget nyolc, a Carles Puigdemont által vezetett Junts elnevezésű választási koalíciót hat katalán tagpárt alkotta. A Catalonia in

Common nevű párt viszont – a politikai ideológiai azonosságot előtérbe helyezve – a baloldali Podemos listáján indult. E három regionális alapú választási szövetség és a Catalonia in Common együttesen nyolc képviselői helyet szerzett a strasbourgi–brüsszeli székhelyű parlamentben⁶ (RTVE, 2019). A választási koalíciók tehát sikeresen hozzájárultak a szavazatok maximálásához.

A regionális választási körzetek általánossá tételének legfőbb előnye az lenne, hogy – a területi képviselet legalapvetőbb feltételének megteremtésével – közelebb kerülne az EP a választópolgárokhoz és ezáltal egyébként az oly sokszor hivatkozott demokráciadeficit is csökkenne. Az EP-képviselők egyébként 1998. július 15-én az európai parlamenti választási szabályok egységesítésével foglalkozó vitában már javaslatot tettek arra, hogy a 2004-es EP-választástól kezdődően valamennyi, 20 millió főnél népesebb államban kötelező legyen regionális választási körzetek létrehozása (CVCE, 1998; Costa, 1999: 19–20.). Ugyanakkor a kérdéses állásfoglalás 3. cikke hangsúlyozza, hogy a területi listák alapján megválasztott képviselőknek továbbra is valamennyi európai polgár érdekeit kell képviselniük és nem csupán a saját választókerületüket (EP, 1998). Mindez azt mutatja, hogy az EP továbbra is a szerződések szellemében, azaz az EU-t alkotó valamennyi polgár érdekében kívánna eljárni. Természetesen ez a kikötés nem akadályozta volna meg az EP-képviselőket abban, hogy – különösen az újráválasztásukat szem előtt tartva – a saját választókerületük érdekeiért lépjenek fel, mint ahogy igen gyakran képviselnek tagállami vagy valamely ágazati érdekeket is. A Tanács azonban elutasította az EP-nek a területi választási listák bevezetésére vonatkozó felvetését és a kérdés azóta sem került az EP napirendjére.

A Tanács 2002/772/EK, Euroatom-határozatával módosított 1976-os választási okmány 7. cikke szerint az EP-képviselőség a 2004-es választásoktól kezdődően összeférhetetlen – többek között – számos nemzeti kormányban betöltött funkcióval és a nemzeti parlamenti képviselőséggel. Mivel a nemzeti parlamenti képviselők a legtöbb tagországban – részben – területi listáról jutottak mandátumhoz, így ezek a képviselők különösen aktívan léptek fel választókerületük érdekeinek képviselete során, hisz tudták, hogy EP-n belüli érdekérvényesítő tevékenységüktől is függhet az újráválasztásuk.

A választott önkormányzati testületekben szerzett mandátumoknak az EP-képviselőséggel való összeférhetetlensége nemzeti hatáskörbe tartozik, ugyanakkor számos tagállam tiltja a polgármesterség, megyei és regionális tanácselnöki pozíció és az EP-képviselőség együttes gyakorlását.⁷ Azon államok esetében, amelyek nem tiltják az EP-képviselőség kombinálását egy önkormányzati tisztséggel, feltehetően hatékonyabban valósulhat meg a saját szubnacionális egységük érdekeinek becsatornázása az EP-be.

A területi (regionális) alapon választott EP-képviselő számára a regionális érdekek megjelenítése természetes „kötelesség”, míg az országos listát alkalmazó tagállamok képviselői esetében csupán egyéni elkötelezettség eredmé-

nye (Simon, 2007: 152–153.). Az uniós képviselők regionális/helyi érdekek megjelenítésében játszott szerepét ugyanakkor természetesen nem csupán a tagállamuk európai parlamenti választási szabályai, hanem az adott képviselő politikusi profilja is nagyban befolyásolja. Így például nem mellékes tényező, hogy az adott EP-tag volt-e korábban egyéni választókerületben megválasztott nemzeti parlamenti képviselő hazája törvényhozó testületében, vagy korábban betöltött-e bármilyen önkormányzati tisztséget.

A regionális érdekek EP-képviselők általi képviseletének Janus-arcúságát támasztja alá egy – Réunion szigetről⁸ származó – francia EP-képviselő, Stéphane Bijoux (Renew) kabinetfőnökével, Perrine Oroscoval, egy katalán EP-képviselővel és két magyar ellenzéki EP-taggal (DK/S&D; Momentum/Renew) készített interjú is: bár mindhárom ország egyetlen választókerületet alkot az EP-választáson,⁹ a réunioni és a katalán képviselő esetében – minden bizonnyal a sziget speciális közigazgatási státusza (legkülső régió¹⁰), illetve Katalónia etnikai helyzete és az ezzel korreláló egyedi problémák és lehetőségek miatt – jóval erősebb a regionális identitás, mint a magyar EP-képviselők esetében. Míg a francia képviselő külön informális munkacsoportot hozott létre a legkülső régióhoz tartozó EP-képviselők közötti információcsere és e régiók speciális érdekeinek érvényesítése érdekében és parlamenti felszólalásaiban is gyakran hivatkozik a legkülső régiók problémáira, a katalán képviselő¹¹ pedig a Hagyományos kisebbségek, nemzeti közösségek és nyelvek közös munkacsoportban¹² tevékenykedik a spanyolországi autonóm közösségek érdekében és felszólalásaiban gyakran kitér a katalánok speciális helyzetére, addig a Momentum listájáról képviselői helyet szerzett EP-tag egyformán fontosnak tartja a magyar főváros, mind az elszegényedő és elnéptelenedő hazai kistelepülések érdekeinek érvényesítését,¹³ a budapesti lakhelyű DK-s képviselő pedig az interjúban kiemelte, hogy „egy sikeres országhoz és sikeres Európai Unióhoz mind erős városokra, mind pedig virágzó vidéki térségekre szükség van. Ha a város és a vidék is fejlett, azok csak erősítik egymást. Ha pedig jólét van a városokban, az a vidéki emberek számára is előny.”¹⁴

Az EP-képviselők által benyújtott, ún. „írásban megválaszolendő kérdések” vizsgálata¹⁵ a legalkalmasabb annak illusztrálására, hogy az EP-képviselők milyen rendszerességgel hivatkoznak helyi vagy regionális problémákra. Azért ez a képviselői műfaj a legmegfelelőbb, mert írásbeli kérdést bármelyik képviselő bármely témában szabadon benyújthat, míg a plenáris ülések felszólalásainál az adott témától nehezen lehet eltérni, a szóbeli kérdések benyújtásához pedig – az EP eljárási szabályzata értelmében – az EP-képviselők egytizedének támogatására van szükség. Costa 2002-es kutatásait alapul véve (Costa, 2002: 8.) a területiség szempontjából a képviselői kérdések négy csoportba oszthatók: a) az EU egészét érintő kérdés; b) egy vagy több adott tagállamot érintő kérdés; c) egy szubnacionális egységet (régió, település stb.) érintő kérdés; d) EU-n kívüli államo(ka)t érintő kérdés. A kutatásban a 2021. július 13–31. kö-

zötti időszak 100 kérdését, valamint az október 27. és november 8. közötti időszak 37 kérdését vizsgáltam. A júliusi időszakban felvetett problémák 12%-a érintette a szubnacionális szintet (37% az EU egészét; 29% egy vagy több tagállamot; 22% EU-n kívüli országot). Az őszi időszakban pedig a szubnacionális szintet érintő kérdések aránya 8,1% volt (az EU egészét 48,6%-ban; egy vagy több tagállamot 21,6%-ban; EU-n kívüli országot 21,6%-ban érintették ezek a kérdések). Az egyértelműen látszik, hogy az EU egészét érintő írásban megválaszolható kérdések fordulnak elő a leggyakrabban, míg a szubnacionális szintet érintő témák előfordulása a legritkább. Ez a tény jól mutatja azt, hogy – mint már rámutattunk – az EP-képviselőknek valamennyi európai polgár érdekeit kell képviselniük és nem csupán a saját választókerületüket. Más megközelítésben: az EP-nek nem feladata a szubnacionális érdekek becsatornázása az EU-s döntéshozatalba, hiszen erre a feladatra a Maastrichti Szerződés egy önálló közgyűlést hozott létre: a Régiók Bizottságát.

Az elemzésből azonban az is jól látszik, hogy mely tagállamok képviselői folyamodnak előszeretettel az írásbeli kérdések eszközéhez a szubnacionális szinten rendelkező ügyek esetében. A szubnacionális szintet érintő kérdések közül kilencet – regionális lista alapján választott – olasz képviselő nyújtotta be, ami azt mutatja, hogy az olasz képviselők számára kiemelt fontosságú szűkebb pátriájuk képviselete. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a szubnacionális egységet érintő kérdés feltevője nem ritkán jelenlegi vagy korábbi mandátuma révén kötődik a kérdésben megjelenített területhez: az Észak-Nyugat-Olaszország választókerületét képviselő Eleonora Evi kérdései kivétel nélkül saját körzetének problémáira (Lombardia, Brescia, Bolzano) irányulnak. A finn Laura Huhtasaari, aki az EP-beli mandátumot megelőzően Satakuna közigazgatási régiót képviselte a finn parlamentben, az itt található Pori városa kapcsán nyújtott be írásbeli kérdést. A Navarrával kapcsolatban kérdést feltevő Idoia Villameva pedig korábban a spanyol szenátusban Navarrát képviselte. Bár Finnország és Spanyolország EP-képviselőit országos lista alapján választják, a választókerület érdekeinek EU-n belüli képviselete elősegítheti a képviselőknek a hazai politikai színtérre való visszatérését.

A képviselők területi elköteleződése a plenáris ülések, szaktanácsadói ülések vitájában, továbbá a képviselők által benyújtott írásban és szóban megválaszolható kérdések esetében is tetten érhető. Például Stéphane Bijoux felszólalásaiban, árnyék-jelentéstevekként betervezett jelentéseiben és parlamenti kérdéseiben¹⁶ igen gyakran tesz utalást a legkülső régiók helyzetére. Ezt egyébként Bijoux kabinetfőnöke, Perrine Orosco is megerősítette, kiemelve, hogy – bár Franciaország 2019-től ismét országos lista alapján választja EP-képviselőit – Bijoux-nak, az érintett területek speciális jellege miatt, kiemelten fontos a legkülső régiók és különösen Réunion érdekeinek becsatornázása az uniós döntéshozatalba.¹⁷ A származási területre (régióra) való utalás megfigyelhető például Carles Puidgemont, katalán EP-képviselő (független) felszólalásaiban is.¹⁸

Az EP hivatalos testületei: a politikai csoportok és a szaktanácsadók

Az EP több olyan hivatalos és félhivatalos testülettel rendelkezik, amelyek szerepet játszhatnak a szubnacionális szinten megfogalmazódó érdekek becsatornázásában.

A politikai csoportok

Az EP hatásköreinek bővülése ellenére megállapítható, hogy az európai szintű választások csak másod- (Reif–Schmitt, 1980; Marsh, 1998; Schmitt, 2005; Fábián, 2005; Corbett–Jacobs–Neville, 2016), vagy talán csak harmadrendűnek (Laczkóné, 2004) számítanak. A másodrendű választások egyik fő sajátossága a kisebb, tematikus (környezetvédő, [etno]regionális stb.) pártok jó szereplése. Ez a jelenség arra vezethető vissza, hogy a valamennyi tagországban arányos rendszerben zajló EP-választáson nincs kényszerű indok a nagyobb, de kevésbé preferált pártra történő szavazásra (Enyedi–Körösi, 2004). Így a választók hajlamosak a stratégiai megfontolásaikat félretéve a valódi ideológiai és/vagy pártpreferenciájuk szerint szavazni (van der Eijk–van Egmond, 2007).

1979-ben, az első európai parlamenti választáson négy (etno)regionális párt¹⁹ szerzett képviselői helyet az EP-ben. Az (etno)regionális alapon szerveződő pártok nagyrészt olyan pártok, amelyek gyakran kis számú választópolgárt képviselnek, ugyanis választási programjuk egy adott területre (pl. régió vagy szórványkisebbség esetén egy adott nemzetiség által lakott, a regionális határokon túlmutató terület) koncentrálódik. E pártok kapcsán gyakran felmerülő kérdés, hogy vajon elhelyezhetőek-e a baloldal–jobboldal tengely mentén. Müller–Rommel és Keating vélekedése szerint sajátos kispártokról van szó, amelyek nem illeszkednek a hagyományos baloldal–jobboldal logikába (Müller–Rommel, 1991; Keating, 1998: 108., Szöcsik–Zuber, 2012: 22.).

Az (etno)regionális pártok esetében az EP-n belül két lehetőség kínálkozik a kisebbségi/regionális érdekek megjelenítésére: az egyik, hogy a Zöldek/Európai Szabad Szövetség elnevezésű frakción kívüli részeként működő Európai Szabad Szövetség (European Free Alliance, EFA) nevű, nagyrészt (etno) regionalista, kisebbségi – regionális kötődés nélküli – etnikai pártokat magában foglaló európai párt keretében tevékenykednek; míg a másik, hogy politikai irányultságuknak megfelelően valamely (nagyobb) politikai csoportban foglalnak helyet. Az EP-ben mindkettőre találunk példát.

Az Európai Szabad Szövetség hagyományosan az olyan kisebb (etno) regionalista és nemzeti kisebbségi pártok gyűjtőpártja, amelyek nemzeti szinten nem, vagy csak korlátozottan rendelkeznek képviselettel (De Winter–Cachafeiro, 2002: 484.). Az (etno)regionális pártok legfőbb ideológiai sajátossága az Unióval kapcsolatos álláspontjuk. Mivel az integrációs folyamat leépítette a „kis nemzetek” életképtelenségének érvét, a pártcsaládon belül a legelutasítóbb álláspontot is mérsékelt euroszkeptikizmusként lehet értelmez-

ni. Spirova vélekedése szerint ugyanakkor e pártok EU iránti attitűdje csupán pragmatikus okokból fakadó EU-optimizmus (Spirova, 2012: 85.). Az egyes pártok viszonyulása között természetesen vannak különbségek, gondoljunk csak a Skócia függetlenségéről szóló 2014-es népszavazásra, amely során a függetlenségellenes szavazók egyik érve az EU-tagság elvesztése volt (BBC, 2014). A skótok EU-pártiságát illusztrálja továbbá a 2016-os brexit népszavazás skóciai eredményére.

A párt az EP-ben 1999 óta a Zöldekkel alkot közös politikai csoportot. A jelenlegi (2019–2024) parlamenti ciklusban a Zöldekkel együtt az ötödik legnagyobb politikai csoport 67 képviselővel (a regionalista képviselők száma ugyanakkor mindössze négy).²⁰

A parlamenti csoportot alkotó etnikai és/vagy regionalista pártok céljainak és önkormányzatisággal kapcsolatos követeléseinek eltérő jellege miatt az EFA-n belül nincs valódi ideológiai koherencia (Winter–Cachaferio, 2002: 485.; Waterbury, 2016: 151.). A pártcsoport programját a „legkisebb közös nevező” kialakításának igénye jellemezi (Winter–Cachaferio, 2002: 485.), így prioritásai között szerepel a decentralizáció, a hatalom regionális devolúciója, a nyelvi és kulturális sokszínűség védelme és előmozdítása, illetve a demokratikus és alkotmányos (univerzális) nacionalizmus, valamint a Zöldekkel való együttműködés jegyében az ökológia és környezetvédelem kérdése is (Greens/EFA, 2021).

Az (etno)regionális pártok egy része azonban nem csatlakozik az EFA-hoz, hanem politikai ideológiájának megfelelő politikai csoportba kéri felvételét. A pártok erre irányuló döntése igen gyakran függ az anyaállam – ha létezik ilyen – testvérpártjával való együttműködéstől. Az anyaország mainstream pártjai gyakran ösztönzik a velük együttműködő (etno)regionális pártokat arra, hogy ők is csatlakozzanak ahhoz a politikai csoporthoz, amelyben tagsággal rendelkezik az anyaország pártja (Waterbury, 2016: 150–152.).

A szakbizottságok

A nemzeti parlamentekhez hasonlóan, az EP-ben is a kérdések alapos megvitatása, előzetes és részletes kidolgozása szakbizottságokban zajlik. A regionális kérdések szempontjából az egyik legmeghatározóbb fórum az EP Regionális Fejlesztési Bizottsága (REGI). Az EP ezen bizottságának a hatásköre a regionális és kohéziós politikára terjed ki.

Ugyanakkor a területi és települési érdekek szinte valamennyi EP-szakbizottságban megjelennek, gondoljunk csak a transzeurópai hálózatok, mezőgazdaság, a környezetvédelem, az oktatás és szakképzés, az egészségügy, a foglalkoztatás, az iparpolitika, az energiapolitika vagy a kutatási és fejlesztési politika területi dimenziójára. Sőt, létezik olyan szakbizottság is, amelynek munkájában – magától értetődő tematikai okokból – kizárólag tengerparttal

rendelkező országok veszek részt:²¹ ez a tengeri és halászati kérdésekkel foglalkozó Halászati Bizottság.²²

A szakbizottságok nem csak az Európai Bizottság által benyújtott jogszabálytervezeteket és a képviselői módosító javaslatokat vitatják meg, hanem – az EP eljárási szabályzata 54. cikke értelmében – az Elnökök Értekezlete engedélyével – saját kezdeményezésű jelentéseket is elfogadhatnak. Ez is lehetőséget ad a téma szempontjából releváns szakbizottságban helyet foglaló EP-képviselők számára, hogy a saját régiójuk számára fontos témákat vihesenek a plenáris ülés elé. A saját kezdeményezésű jelentés benyújtása igen összetett folyamat. Először a jelentés kidolgozását kezdeményező képviselőnek meg kell szereznie az adott szakbizottság támogatását. Erről az illetékes parlamenti bizottságnak a szakbizottsági elnökből és a szakbizottsági koordinátorokból (az ún. szakbizottsági „frakcióvezetők” vagy más néven csoportkoordinátorok) álló vezető testülete dönt. Ilyen saját kezdeményezésű jelentések kidolgozása már csak azért sem egyszerű, mert az Elnökök Értekezletének 2002. december 12-i határozata értelmében egy parlamenti bizottság egyidejűleg hat saját kezdeményezésű jelentés kidolgozását végezheti (EP, 2002). Amennyiben a szakbizottság vezető testülete támogatja a jogalkotási javaslat kidolgozását, az illetékes szakbizottságnak az EP elnökéből és a képviselőcsoportok vezetőiből álló Elnökök Értekezletéhez kell folyamodnia jóváhagyásért. A Bizottság kétféleképpen dönthet: vagy jóváhagyja, vagy elutasítja a javaslatot.

A szubnacionális érdekek érvényesítésének félhivatalos és informális fórumai

Az európai parlamenti képviselők nem csupán a plenáris, szakbizottsági és képviselőcsoportos üléseken vehetnek részt, hanem bekapcsolódhatnak az Európai Parlament keretében működő „félhivatalos” képviselői csoportosulások, az ún. közös munkacsoportok (intergroupok) tevékenységébe. Ezen kívül az sem ritka jelenség, hogy a közös munkacsoport alapítására vonatkozó felteteleknek meg nem felelő csoportosulások – az EP keretein kívül – informális munkacsoportként folytatják tevékenységüket.

A közös munkacsoportok

A közös munkacsoportok olyan, a formalitás és az informális határán álló, különböző politikai csoporthoz tartozó EP-képviselőket tömörítő, többnyire ideológiamentesen működő csoportosulások, amelyek valamely szakpolitikai terület érdekeinek az európai parlamenti döntéshozatalba való becsatornázásával foglalkoznak (Brucker, 2019: 71.). Egy közös munkacsoport csak akkor alapítható, ha élvezzi három politikai csoport támogatását.

A közös munkacsoportokat összefoglalóan a következő jegyek jellemzik:

1. *A formalizáltság hiánya:* Ez annyit tesz, hogy bár a közös munkacsoportok létrehozásáról és tevékenységének legfőbb elveiről az EP Eljárási Szabályzata és a közös munkacsoportok létrehozására vonatkozó 1999. évi szabályozás rendelkezik, az adott képviselői csoportosulás tagjai dolgozzák ki az adott csoport működési mechanizmusát. A formalizáltság hiányának jellemzője továbbá az eltérő működési mechanizmus.

2. *Specializáció:* Valamennyi csoport valamely, pontosan meghatározott szakpolitikai részterülettel foglalkozik. E csoportok tevékenysége a civil társadalom valamennyi területére (gazdaság, intézményi kérdések, a regionális együttműködések, az alapvető jogokra, oktatásra, kultúrára, egészségügyre, a környezetvédelem stb.) kiterjedhet.

3. *Apolitizáltság:* Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a tagjai háttérbe szorítják a csoportidentitásukat, és az elérendő szakpolitikai kérdést helyezik előtérbe.

4. *Külső (EP-n, és általánosságban az EU-n kívüli) szervezetek és személyek bevonása:* A közös munkacsoportok jelentős teret biztosítanak a transzeurópai lobbiszervezetek számára. A közös munkacsoportok félhivatalos jellege és saját anyagi forrás hiánya teszi érdekessé a közös munkacsoportokat az egyes érdekcsoportok, lobbiszervezetek számára, amelyek – a működéshez nyújtott anyagi támogatásuk révén – adott esetben akár befolyásolni is tudják a csoport tagjainak álláspontját, és ezáltal a parlamenti döntéshozatalt (Brucker, 2019: 65–70.).²³

A közös munkacsoportok kötelező érvényű dokumentumot nem adhatnak ki. Ugyanakkor a tagok (leggyakrabban a (társ)elnök(ök)) sajtótájékoztatót tarthatnak, valamint a képviselői csoportosulás nevében akár levelet küldhetnek az uniós és tagállami politikai döntéshozóknak. Ezen eszközök azonban leginkább a figyelemfelkeltésben és a problémák napirenden tartásában játszanak szerepet. Emellett a közös munkacsoportok fő erőssége abban rejlik, hogy fontos információforrást jelentenek a képviselők számára, különösen azáltal, hogy külső aktorok álláspontját is meg tudják ismerni.²⁴ A közös munkacsoportok célja, hogy a plenáris ülés elé és így szavazásra kerülő anyagok kidolgozásába be tudják csatornázni a közös munkacsoport ülésein kialakított álláspontot.

A közös munkacsoportok között több olyan is van, amely a helyi és regionális szintű politikával összefüggő érdekek megjelenítésére alakult meg. Olivier Costa (Costa, 2002) az ebbe a kategóriába tartozó közös munkacsoportoknak a következő két típusát különíti el:

– egy adott földrajzi területhez kötődő közös munkacsoportok (pl. Atlanti Part; Balti Régió);²⁵

– regionális szintű ágazati kihívásokhoz kapcsolódó közös munkacsoportok (pl. Városok; Vidéki, hegyvidéki és távoli területek, valamint intelligens falvak; Tengerek, folyók, szigetek és part menti területek; Hagymányos kisebbségek, nemzeti közösségek és nyelvek stb.).

A 2019 és 2024 közötti parlamenti ciklusban négy olyan közös munkacsoport működik az EP-ben, amelyek fórumot biztosítanak helyi és regionális relevanciájú kérdések megvitatására: a Városok közös munkacsoport, a Vidéki, hegyvidéki és távoli területek, az Intelligens falvak közös munkacsoport, Tengerek, folyók, szigetek és part menti területek közös munkacsoport, valamint az önkormányzatiság és területi autonómia kérdését is napirendjére tűző Hagymányos kisebbségek, nemzeti közösségek és nyelvek közös munkacsoport is.²⁶

Az első három közös munkacsoport két kategóriára osztható: míg az első tematikailag elsősorban a centrumterületek érdekeit tűzi napirendjére, addig a második és harmadik képviselői csoportosulás munkájában a perifériát érintő kérdések szerepelnek hangsúlyosan.

A Városok közös munkacsoport célja városokkal és urbanizált térségekkel összefüggő problémák megvitatása, valamint annak biztosítása, hogy az EP által elfogadott határozatok és irányelvek szem előtt tartsák a városok és urbanizált térségek érdekeit.²⁷ A közös munkacsoport tevékenységében a 2019 és 2024 közötti EP-ciklusban 93 képviselő vesz rész 16 tagországból. A tagok szinte a teljes politikai palettát lefedik (EPP, S&D, Renew, GUE/NGL, Zöldek/EFA, ID), csak a jobboldali mérsékelt euroszeptikus csoport (ECR) tagjai hiányoznak. A közös munkacsoport elnöke a lengyel néppárti EP-képviselő, Jan Olbrycht.²⁸ A tagok többsége az EP-képviselőiséget megelőzően települési vagy területi önkormányzatban töltött be választott pozíciót (pl. polgármester, önkormányzati képviselő stb.). A közös munkacsoport tevékenysége során kiemelten kezeli a környezetvédelem, az energiahatékonyság, a lakhatás, a közszolgáltatások és a városi élettel összefüggő szociális kérdések (pl. társadalmi kirekesztés, migráció, elöregedő társadalom stb.) kérdését. A képviselői csoportosulás 143 olyan helyi, regionális, nemzeti és európai szintű partnerrel áll kapcsolatban, amelyek tevékenységének középpontjában a városok és a városi fejlődés kérdése áll. A partnerek között ugyanúgy megtaláljuk a legjelentősebb európai (fő) városok helyi önkormányzatait, mint az európai nagyvárosok érdekeit képviselő érdekszövetségeket és hálózatokat (Eurocities, Eurotown, European Metropolitan Network Institute stb.), illetve a Régiók Bizottságát. Ezek a partnerintézmények a közös munkacsoportok üléseinek gyakori résztvevői. Az online interjúban a képviselői csoportosulás elnöke, Jan Olbrycht kiemelte, hogy a Városok közös munkacsoport kitűnő fórumot kínál az EP napirendjén lévő jogszabálytervezetek megvitatására, a városok dimenziót szem előtt tartó módosítóindítványok benyújtására és a városi kormányzattal és a különböző lakáspolitikai megközelítésekkel kapcsolatos legjobb gyakorlatok megvitatására.²⁹

A Vidéki, hegyvidéki és távoli területek, valamint intelligens falvak közös munkacsoport célja a rurális térségek fejlesztésére vonatkozó hosszú távú gazdasági, társadalmi, politikai és környezetvédelmi vízió megvitatása, különös tekintettel e területek fenntartható fejlődésére és területi kohéziójára. A közös munkacsoport tevékenységében a 2019 és 2024 közötti EP-ciklusban 34 képviselő vesz rész 16 tagországból. A tagok háromnegyede vidéki térségből származik, ugyanakkor nagyvárosi kötődésű, de a vidék problémái iránt fogékony képviselők is részt vesznek a csoportosulás munkájában. A tagok szinte a teljes politikai palettát lefedik (EPP, S&D, Renew, Zöldek/EFA, ECR, ID), csak az Egységes Európai Baloldal/Északi Zöld Baloldal elnevezésű, baloldali és szélsőbaloldali politikai pártokat tömörítő, mérsékelt euroszkeptikus csoport tagjai hiányoznak. A közös munkacsoport társelnökei a spanyol Clara Aguilera (S&D) és a szlovén Franc Bogovič (EPP).³⁰ A képviselői csoportosulás 15 partnerintézzettel és európai szintű érdekszövetséggel (pl. Smart Village Network, Euromontana) áll kapcsolatban. Adam Mouchtar, a közös munkacsoport koordinátora kiemelte, hogy a képviselői csoportosulás kiemelt szerepet játszik az uniós perifériák kihívásainak kezelésében.³¹

A Tengerek, folyók, szigetek és part menti területek közös munkacsoport célja a tengerparti területek és szigetek fejlődésének az előmozdítása és az ún. „tengeri dimenzió” beépítése az uniós joganyagokba. A közös munkacsoport első alkalommal 2010-ben alakult meg. A képviselői csoportosulás tevékenységében a 2019 és 2024 közötti EP-ciklusban 107 képviselő vesz rész 23 – tengerparttal rendelkező – tagországból. A tagok szinte a teljes politikai palettát lefedik (EPP, S&D, Renew, GUE/NGL, Zöldek/EFA, ECR), csak az Identitás és Demokrácia szélsőségesen euroszkeptikus csoport tagjai hiányoznak.³² A csoport elnöke a horvát Tonino Picula (S&D). A 12 alelnök mindegyike egy-egy részterülettel foglalkozik, mint például szigetek, Duna és Fekete-tenger, turizmus és Földközi-tenger, halászat, éghajlatváltozás, legkülső régiók.³³ A közös munkacsoport tevékenységének technikai koordinációját a *Conference of Peripheral Maritime Regions* elnevezésű, 24 európai ország tagszervezeteit tömörítő ernyőszerkezet biztosítja. A közös munkacsoport üléseire gyakran hívják meg a tudományos élet képviselőit, valamint a tengerügyekkel és halászattal foglalkozó ernyőszerkezeteket. A közös munkacsoport koordinátora Cristina Ganapini kiemelte, hogy mivel a tagok egy része a legkülső régiókról vagy szigetekről származik, a képviselői csoportosulás kiemelten kezeli a perifériák kérdéseit.³⁴

A Hagyományos kisebbségek, nemzeti közösségek és nyelvek közös munkacsoport fő célja, hogy az őshonos nemzeti kisebbségek, regionális és kisebbségi nyelvek, illetve az alkotmányos régiók érdekeinek képviselését megjele-
nítse az európai politizálásban. A közös munkacsoport tevékenységében 2019 és 2024 között 35 képviselő vesz részt 16 országból. A tagok a teljes politikai palettát lefedik. A képviselői csoportosulás vezetését társelnöki minőségben a fideszes Gál Kinga (független), a korzikai François Alfonsi (Zöldek/EFA) és

Vincze Loránt romániai magyar képviselő (EPP) látja el.³⁵ A képviselői csoportosulás aktívan együttműködik a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó európai ernyőszerkezetekkel – például az Európai Nemzetiségek Föderatív Uniója (FUEN), a Hálózat a Nyelvi Sokszínűség Előmozdításáért (NPLD) stb. –, amelyek rendszeres meghívottjai a közös munkacsoportok üléseinek, és előadásai-
ik, prezentációik révén szakmai segítséget nyújtanak az EP-képviselőknek.³⁶

Az informális munkacsoportok

A félhivatalos közös munkacsoportokon túl léteznek olyan képviselői csoportosulások, amelyeknek nem sikerült megszerezniük a közös munkacsoportként való elismeréshez szükséges támogatást. Ezeket a képviselői csoportosulásokat informális munkacsoportoknak nevezem (Brucker, 2019: 62.). Az EP keretein kívül működő informális munkacsoportok száma és tematikája nem ismert.³⁷ Mindazonáltal – interjúalanyaimtól származó információk alapján – léteztek/léteznek területi kérdésekkel foglalkozó informális munkacsoportok. Az informális munkacsoportok az EP keretein kívül, a Parlament kontrollja és infrastrukturális támogatása nélkül működnek. Következésképpen üléseiket gyakran az EP étkezdéjében vagy külső helyszínen tartják,³⁸ tolmácsolás igénybevétele nélkül.³⁹ Ezek egyike a Finnugor Fórum (FUF), amely 2004 decemberében alakult Tabajdi Csaba vezetésével. A „fórum tagja az összes finn, észt és magyar nyelvű képviselő, pártszínektől függetlenül” (Tabajdi–Korányi, 2006: 848.). Mint Tabajdi Csaba a 2014 márciusában, Brüsszelben készített interjúban elmondta, a FUF célja a közös érdekek azonosítása, közös álláspontok kialakítása és a későbbi közös érdekérvényesítés. Legfőbb előnye, hogy a magyar érdekek képviselete erősödik általa, hogy kívülálló (észt és finn képviselők) is fellépnek az adott ügyben.⁴⁰

A másik a Legkülső régiók konferenciája elnevezést viseli. Ezen informális képviselői együttműködés célja a legkülső régiókat érintő kérdésekben való egyeztetés, közös álláspont kialakítása, módosító indítványok megvitatása.⁴¹ Ez a képviselői együttműködés feltehetően azért nem kapta meg a közös munkacsoportként való elismertetéshez szükséges támogatást, mert ez a kérdés mindösszesen három tagállamot (Franciaország, Spanyolország, Portugália) érint.

KONKLÚZIÓ

Bár – mint a szakirodalom áttekintése alapján láthattuk – a kutatók hajlamosak arra, hogy megfélekedzenek az EP-nek a szubnacionális érdekek megjelenítésében játszott szerepéről, az Unió egyetlen közvetlenül választott intézménye több olyan fórummal is rendelkezik, amelyek meghatározó szerepet

jászhatnak a területi érdekek képviselésében. Ilyen például a Zöldek/Európai Szabad Szövetség politikai csoportja, amelynek – az (etno)regionális képviselők révén – fontos szerepe van a területi kérdések megjelenítésében. Emellett a parlamenti bizottságok – és közülük elsősorban a Regionális Fejlesztési Bizottság – megfelelő fórumot kínál az EP-képviselőknek a szubnacionális szinten jelentkező problémák parlamenti becsatornázásában. Ezen túlmenően az EP-nek több olyan közös munkacsoportja és informális munkacsoportja is van, amelyek alkalmasak a területiséggel összefüggő kérdések megvitatására.

A parlamenti kérdések, felszólalások eddigi vizsgálata is arra enged következtetni, hogy a képviselők igyekeznek becsatornázni szűkebb pátriájuk problémáit a parlamenti döntéshozatalba. Ugyanakkor ezen a téren megállapíthatjuk, hogy a speciális problémákkal küzdő régiók (legkülső régiók, szigetek, etnoregiók stb.), hajlamosabbak arra, hogy a saját választókerületük vagy önkormányzatuk szintjén jelentkező kihívásokra hivatkozzanak, mint az erősen centralizált, regionális specifikumokkal nem rendelkező térségekből származó képviselők. Ugyanez állapítható meg a korábban a nemzeti parlamentben egy adott választókerületet képviselő vagy önkormányzati hivatali betöltő EP-tagokról is.

Mindazonáltal a jövőben elkerülhetetlen a témához kapcsolódó empirikus kutatás folytatása, amely magában fogja foglalni további interjúalanyok bevonását a kutatásba és a parlamenti dokumentumok elemzésének kibővítését. Emellett a kutatások szükségszerűen ki fognak terjedni a hazai szubnacionális szereplők és az EP közötti kapcsolatra is, amely – bár szándékaink szerint – már ennek a tanulmánynak is részét képezte volna, a hazai települési és területi önkormányzatoktól visszaérkezett kérdőívek alacsony száma (mindössze 9%) nem tette lehetővé e kérdésnek a jelen írásban való szerepeltetését. Ugyanakkor az eddig kitöltött és visszaküldött kérdőívek alapján arra lehet következtetni, hogy a hazai szubnacionális szereplők és a (hazai) EP-képviselők közötti egyeztetés rendkívül ritka és legtöbbször egy-egy meghatározott – az adott önkormányzat számára fontos – téma mentén történik. Mindezek alapján remélhetjük, hogy jelen tanulmány révén a hazai önkormányzati szereplők számára is egyértelművé válik, hogy – a Régiók Bizottsága mellett – a legtöbb kérdésben mára a legtöbb kérdésben a tanáccsal egyenrangú társdöntéshozó intézménnyé vált Európai Parlamentnek is megkerülhetetlen szerepe van a szubnacionális szinten megfogalmazott érdekeknek az uniós döntéshozatalba való becsatornázásában.

JEGYZETEK

¹ Sarina Montamsszal, a Flamand Régió EU melletti képviselésének delegációvezető-helyettesével készített írásbeli interjú (2021. augusztus 3.).

² Ez az elnevezés onnan ered, hogy az uniós döntéshozatalban meghatározó szerepet játszó intézményi háromszög (Bizottság, Tanács, EP) mindegyik komponense Brüsszelben található. A

Tanács azonban nem része a „brüsszeli stratégiának”, hiszen fő feladata a nemzeti érdekek megjelenítése. Ugyanakkor az EP kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) (6.) jegyzőkönyvének egyetlen cikke szerint hivatalosan az „*Európai Parlament székhelye Strasbourg*”, de az EP-képviselők évente mindösszesen 12 hetet tartózkodnak az elzászi városban, míg idejük nagy részét Brüsszelben töltik. Következésképpen az európai parlamenti érdekvérvényesítés színhelye is a leggyakrabban Brüsszel.

³ Franciaország a 2004., a 2009. és a 2014. évi EP-választásokon regionális választási körzetekre volt osztva. A brexitet megelőzően az Egyesült Királyság is regionális választási körzetekkel vett részt az EP-választásokon.

⁴ A 2019-es EP-választások eredménye a következő honlapon érhető el: <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/it/panoramica-risultati-nazionali/>.

⁵ Spanyolország 1986-ban csatlakozott az Európai Közösséghez. Ezt megelőzően 1984 nyarán került sor EP-választásra.

⁶ Spanyolország összesen 59 EP-képviselői hellyel rendelkezik.

⁷ További részletekért lásd: https://www.europarl.europa.eu/workingpapers/pana/w9/part2_fr.htm.

⁸ Réunion szigete Franciaország tengeren túli megyéjeként és az Európai Unió legkülső régiójaként uniós perifériának minősül.

⁹ Franciaország 2004-től 2014-ig regionális választási körzetekkel vett részt az EP-választásokon.

¹⁰ Legkülső régió: néhány EU-s tagállam területének egy része Európától távol helyezkedik el. E régióknak – földrajzi adottságaik miatt – számos nehézséggel kell megküzdeniük, különösen: a távoli fekvéssel, a szigetjelleggel, a kis területtel, valamint – nem ritkán – a kedvezőtlen demográfiai és éghajlati viszonyokkal. További részletekért lásd: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/100/a-legkulso-regiok>.

¹¹ Katalán EP-képviselővel (S&D) készített interjú (2016. október 24.).

¹² További részletekért lásd az EP közös munkacsoportjainak tevékenységét bemutató alfejezetet.

¹³ Magyar EP-képviselővel (Momentum/Renew) készített online interjú (2021. május 20.).

¹⁴ Magyar EP-képviselővel (DK/S&D) készített írásbeli interjú (2021. július 20.).

¹⁵ Az írásbeli választ igénylő kérdések listájának elérhetősége: <https://www.europarl.europa.eu/plenary/hu/parliamentary-questions.html#sidesForm>.

¹⁶ Például: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/O-9-2020-000030_HU.html; https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2020-12-15-INT-2-082-0000_FR.html; https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0205_HU.html.

¹⁷ Perrine Oroscoval, Stéphanie Bijoux (Franciaország; Renew) kabinetfőnökével készített online interjú (2021. június 18.).

¹⁸ Például: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2021-05-18-INT-2-184-0000_EN.html; https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2020-07-09-INT-2-031-0000_EN.html.

¹⁹ Skót Nemzeti Párt (Egyesült Királyság), Volkspartei (VU), Frankofón Demokratikus Párt (Belgium); Dél-tiroli Néppárt (Ausztria).

- ²⁰ A *Catalunya en Comú* katalán zöldpárt egy képviselővel rendelkezik a Zöldek/Európai Szabad Szövetség politika csoporton belül, a párt azonban – erős ökológiai elkötelezettsége miatt – az Európa Zöld Párt nevű transznacionalista párt tagja.
- ²¹ A szakbizottságok összeállítása során a politikai csoportok igyekeznek figyelembe venni a tagállami prioritásokat, így kevésbé valószínű, hogy egy tengerparttal nem rendelkező ország szeretne képviselői helyet szerezni a Halászati bizottságban.
- ²² A tagok listáját lásd: <https://www.europarl.europa.eu/committees/hu/pech/home/members>.
- ²³ A közös munkacsoportokról további részletekért lásd: Brucker Balázs (2019).
- ²⁴ Tabajdi Csaba EP-képviselővel készített interjú (Brüsszel, 2014. március 4.).
- ²⁵ A 2019 és 2024 közötti parlamenti ciklusban ezen közös munkacsoportok nem alakultak meg.
- ²⁶ A közös munkacsoportok jegyzéke: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hu/organisation-and-rules/organisation/intergroups>.
- ²⁷ További részletekért lásd a Városok közös munkacsoport honlapját: <http://urban-intergroup.eu/about-us/>.
- ²⁸ A Városok közös munkacsoport tagjainak listája: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/files/organisation-and-rules/organisation/intergroups/list-of-members-urban.pdf>.
- ²⁹ Jan Olbricht lengyel EP-képviselővel (EPP), a Városok közös munkacsoport elnökével készített online interjú (2020. november 3.).
- ³⁰ A Vidéki, hegyvidéki és távoli területek, valamint intelligens falvak közös munkacsoport tagjainak listája: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/files/organisation-and-rules/organisation/intergroups/list-of-members-rumra.pdf>.
- ³¹ Adam Mouchtarral, a Vidéki, hegyvidéki és távoli területek, valamint intelligens falvak közös munkacsoport koordinátorával készített online interjú (2021. június 15.).
- ³² A Tengerek, folyók, szigetek és part menti területek közös munkacsoport tagjainak listája: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/files/organisation-and-rules/organisation/intergroups/list-of-members-searica.pdf>.
- ³³ További részletekért lásd a közös munkacsoport honlapját: <http://www.searica.eu/intergroup/chair-and-board>.
- ³⁴ Cristina Ganapinivel, Tengerek, folyók, szigetek és part menti területek közös munkacsoport koordinátorával készített interjú (2021. július 25.).
- ³⁵ A Nemzeti közösségek és nyelvek közös munkacsoport tagjainak listája: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/files/organisation-and-rules/organisation/intergroups/list-of-members-searica.pdf>.
- ³⁶ Demeter Dorottyával, Gál Kinga politikai tanácsadójával készített interjú (2016. október 11.).
- ³⁷ Az informális munkacsoportok kutatása rendkívül nehezen kivitelezhető, hiszen – mivel az EP struktúráján kívül működnek – a parlament semmilyen adattal sem rendelkezik ezen informális munkacsoportokról: sem számuk, sem pedig tevékenységük nem ismert.
- ³⁸ A Tabajdi Csaba által vezetett *Finnugor Fórum* például az Európai Parlament éttermében tartotta összejöveteleit (Szent-Iványi István EP-képviselővel készített írásbeli interjú. 2018. június 2.).
- ³⁹ E tekintetben tehát – véleményem szerint – az EP vezető szerveinek szabályozási szándéka éppen ellentétes hatást váltott ki, ugyanis számos – korábban az EP keretein belül működő – munkacsoport kikerült az EP látóköréből.

⁴⁰ Tabajdi Csaba EP-képviselővel készített interjú (Brüsszel, 2014. március 4.).

⁴¹ Perrine Oroscoval, Stéphane Bijoux francia EP-képviselő (Renew) kabinetfőnökével készített online interjú (2021. június 18.).

IRODALOM

- Ansell, Christopher K.–Craig Parsons–Keith A. Darden (1997): Dual Networks in European Regional Developments Policy. *Journal of Common Market Studies*, No. 3, 347–375.
- Arató Krisztina–Koller Boglárka (2020): Az európai integráció rövid története. In: Arató Krisztina–Koller Boglárka (szerk.): *Az Európai Unió politikai rendszere*. Budapest, Dialóg-Campus, 11–33.
- Balázs Péter (2008): Szépen, csöndben belenőtünk az Unióba. <https://infostart.hu/belfold/2008/05/02/balazs-peter-szepen-csondben-belenottunk-az-unioba-197115>.
- BBC (2014): <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-26173004>
- Berkhout, Joost–Lowery David (2011): Short-term volatility in the EU interest community. *Journal of European Public Policy*, 18(1), 1–16.
- Beyers, Jan (2004): Voice and Access: Political Practices of European Interest Associations. *European Union Politics*, 5(2), 211–240.
- Brucker Balázs (2019): Az Európai Parlament félhivatalos érdekérvényesítő fórumai. A közös munkacsoportok. *Politikatudományi Szemle*, XXVIII. évfolyam, 3. szám, 57–84.
- Corbett, Richard–Jacobs, Francis–Neville, Darren (2016): *The European Parliament*. London, John Harper Publishing.
- Costa, Olivier (1999): L'Europe par les régions au Parlement de Strasbourg. *Critique internationale*, Vol. 5. Mémoire, justice et réconciliation, 14–21.
- Costa, Olivier (2002): Le travail parlementaire européen et la défense des intérêts locaux. Les députés européens dans la gouvernance multi-niveaux. *Le gouvernement du compromis: courtiers et généralistes dans l'action politique*. *Economica*, 195–226.
- Council of the European Municipalities and Regions (2016): *Local and Regional Governments in Europe*. Brussels. https://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/CEMR_structures_and_competences_2016_EN.pdf.
- CVCE (1998): Elections européennes : Proportionnelle, Circonscriptions, Listes transnationales. https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/c7e75836-63e3-490c-8f96-60d54dc5234c/publishable_fr.pdf
- De Winter, Lieven (2001): The Impact of European Integration on Ethnoregionalist Parties. *Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials*, 1–26.
- De Winter, Lieven–Cachafeiro, Gomez-Reino (2002): European integration and ethnoregionalist parties. *Party politics*, 2002/4., 483–503.
- Dinan, William (2021): Lobbying Transparency: The Limits of EU Monitory Democracy. *Politics and Governance*, No. 1, 237–247.
- Eising R. (2008): Interest groups in EU policy-making. *Living Reviews in European Governance*, 3(4), 4–32.
- Enyedi Zsolt–Körösi András (2004): *Pártok és pártrendszerek*. Budapest, Osiris.

- EP (1998): <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A4-1998-0212+0+DOC+XML+V0//FR>
- EP (2002): Decision of the Conference of presidents of 12 December 2002 concerning the procedure for the granting of authorisation to draw up non-legislative reports. PV CP 12.12.2002 / ANNEX, 1. cikk 1. bekezdés.
- Európai Unió működéséről szóló szerződés (2009): <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3AC2012%2F326%2F01>.
- Fábián György (2005): Európai parlamenti választások és választási rendszerek. Politikatudományi Szemle, XXIV. évfolyam, 2. szám, 59–88.
- Farrand, Benjamin (2015): Lobbying and Lawmaking in the European Union: The Development of Copyright Law and the Rejection of the Anti-Counterfeiting Trade Agreement. *Oxford Journal of Legal Studies*, No. 3, 487–514.
- Feledy Botond (2010): A lobbizabályozás fejlődése az uniós intézményekben. Európai Tükör, No. 10., 3–18.
- Follesdal, Andreas–Hix, Simon (2006): Why There is a Democratic Deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik. *Journal of Common Market Studies*, No. 3., 533–562., <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2006.00650.x>
- Fóris György (2020): Lobbizás az Európai Unióban. In: Arató Krisztina–Koller Boglárka (szerk.): Az Európai Unió politikai rendszere. Budapest, Dialóg–Campus, 157–171.
- Goergen, Pascal (2006): Lobbying in Brussels. A practical guide to the European Union for cities, regions, networks and enterprises. Brussels, Goergen.
- Greens-EFA (2021): <https://www.greens-efa.eu/en/>.
- Greenwood, Justin (2003): Interest Representation in the European Union. New York–Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Hooghe, Liesbet–Marks, Gary (200): Governance and European integration. New York–Toronto–Oxford, Rowmann & Littlefield Publishers.
- Högenauer, Anna-Lena (2015): The Limits of Territorial Representation in the European Union. *Territory, Politics, Governance*, 3:2, 147–166. <https://doi.org/10.21845/comp/2005/2/11>.
- Huysseune, Michel–Theo Jans (2005): Les représentations des autorités locales et régionales auprès de l'Union européenne. A Vrije Universiteit Brussel tudományos projektje. Brussels, Vrije Universiteit Brussel.
- Keating, Micheal (1998): The New Regionalism in Western Europe. Territorial Restructuring and Political Change. Northampton, Edward Elger Publishers.
- Kéglér Ádám (2004): Lobbizás az Európai Unióban. Politikatudományi Szemle, XIII. évfolyam, 1–2. szám, 181–202.
- Kéglér Ádám (2006): Érdekérvényesítés az Európai Unióban. Budapest, MTA PTI.
- Kluger Dionigi, Maja (2016): Lobbying in the European Parliament. The Battle for Influence. Cham, Palgrave Macmillan.
- Laczkóné Tuka Ágnes (2004): Európai Parlament. A meg-megújuló intézmény. Budapest–Pécs, Dialóg–Campus Kiadó.
- Marsh, Michael (1998): Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections. *British Journal of Political Science*, 1998/4, 591–607. <https://doi.org/10.1017/S0007123499800026X>.

- Müller-Rommel, Ferdinand (1991): Small parties in comparative perspective: The State of the Art. In: Müller-Rommel, Ferdinand–Pidham, Geoffrey (szerk.): Small Parties in Western Europe. London, Sage Pub., 1–22.
- Official Journal of the European Union (2016): <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2016:048:FULL&from=E>.
- Pálné Kovács Ilona (1999): Regionális politika és közigazgatás. Budapest–Pécs, Dialóg–Campus Kiadó.
- Pasquier, Romain (2002): Quand l'Europe frappe à la porte des régions. *Politique européenne*, No. 3, 159–177.
- Reif, Karlheinz–Schmitt, Hermann (1980): Nine second-order elections – a conceptual framework for the analysis of European elections result. *European Journal of Political Research*, 1980/8., 3–44. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.1980.tb00737.x>.
- Ripoll Servent, Ariana (2018): The European Parliament. London, Palgrave
- Rodriguez-Pose, Andres–Courty, Julie (2018): Regional lobbying and Structural funds: Do regional representation offices in Brussels deliver? *Regional & Federal Studies*, 28:2, 199–229, <https://doi.org/10.1080/13597566.2018.1441828>
- RTVE (2019): <http://resultados-elecciones.rtve.es/europeas/2019/>
- Schmitt, Hermann (2005): The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-order? *West European Politics*, 2005/3., 650–679. <https://doi.org/10.1080/01402380500085962>.
- Simon Zoltán (2007): Regionális érdekérvényesítés az Európai Unióban. In: Kaiser Tamás–Ágh Attila–Kis Varga Judit (szerk.): A régiók Magyarországa II. Hálózatok és labirintusok. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutatóintézet, 2007. 141–173.
- Simon Zoltán (2009): Érdekérvényesítés a közpolitikai döntéshozatalban az Európai Unióban és Magyarországon. Budapest, L'Harmattan.
- Simon Zoltán (2014): Érdekérvényesítés az Európai Unióban. In: Hajdu Nóra (szerk.): A lobbijelenség. Budapest, Napvilág, 113–151.
- Spirova, Maria (2012): European integration and minority politics: ethnics parties at the EP elections, *East European Politics*, No. 1, 76–92.
- Stephenson, Paul (2013). Twenty years of multi-level governance: Where Does It Come From? What Is It? Where Is It Going? *Journal of European Public Policy*, Taylor & Francis (Routledge), No. 6, 817–837.
- Tabajdi Csaba–Korányi Dávid (2006): Az uniós nemzeti érdekérvényesítés három modellje. Másfél éves európai parlamenti érdekérvényesítés tapasztalatai (2004. július–2005. december). In: Sándor Péter–Vass László–Tolnai Ágnes (szerk.): Magyarország politikai évkönyve 2005-ről, Budapest, Demokrácia Kutatások Magyarországi Központja Alapítvány, 836–851.
- The Conversation (2016): How many people work for the EU? <https://theconversation.com/how-many-people-work-for-the-eu-59702>
- Topolánszky Ádám (2009): Lobbizás az Európai Unióban. Tagállami érdekérvényesítés a válság és az európai átalakulás útvesztőjében. Budapest, Mundus.
- Török, Balázs (2016): Korlátozott átláthatóság: a lobbizás és az Európai Unió. In: Széll Krisztián (szerk.): Az Európai Unió az oktatásról. Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 67–73.

- Trobbiani, Riccardo (2016): European regions in Brussels. towards functional interest representation? Bruges Political Research Papers, No. 53, 1–43.
- Trón Zsuzsanna (2005): A többszintű kormányzás kifejlődése a regionális politikában – tanulságok az Észak-alföldi régióból. *Competitio*, No. 2, 161–180.
- Tuka, Ágnes (2009): Az Európai Uniónk színe és fonákja. Pécs, IDResearch–Publikon.
- van der Eijk, C.–Egmond, M. (2007): Political effect of low turnout in national and European elections. *Electoral Studies*, 2007/3., 561–573. <https://doi.org/10.16/electstud.2006.10.003>.
- Várnagy, Réka (2010): Jelöltállítás a 2009-es európai parlamenti választásokon. *Politikatudományi Szemle*, XIX. évfolyam, 4. szám, 9–24.
- Waterbury, Myra A. (2016): Nemzeti kisebbségek és etnikumon belüli koordináció az Európai Parlamentben. Közép- és kelet-európai esetek. *Magyar Kisebbség*, 2016/3–4., 135–163.
- Zöld-Nagy Viktória (2021): Az Európai Unió helyi önkormányzatokat érintő tevékenysége. In: Balázs István–Hulkó, Gábor–Zöld-Nagy Viktória (szerk): *A helyi önkormányzatok nemzetközi környezete*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 113–149.

RECENZIO

Dobos Gábor
Egy kirakós darabjai